

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПІДТРИМКИ АРХІВНОЇ СПРАВИ МЕЦЕНАТАМИ. ОГЛЯД*

Поняття «меценатство», розмежування понять «меценатство» та «благодійна діяльність»

Збереження і розвиток вітчизняної культури і мистецтва, науки і освіти були і залишаються пріоритетними напрямками державної політики, реалізацію яких сьогодні нерідко ускладнюють відсутність належних правових механізмів, а також брак фінансування. Одним із можливих способів вирішення цих проблем є залучення небюджетних коштів, зокрема участь меценатів у фінансуванні культурних проектів мистецьких та освітніх установ, підтримка окремих осіб – діячів культури.

В усіх країнах світу об'єкти культурної спадщини та працівники культурної сфери перебувають під захистом та на утриманні держави. Однак, як свідчить світова практика, самої лише державної підтримки для збереження і розвитку культурної спадщини недостатньо. У різних країнах світу традиційно виникли різні форми недержавної підтримки збереження і розвитку культурної спадщини, в тому числі і меценатство.

Поняття «меценатство, меценат» походить від імені давньоримського політичного діяча I ст. до н.е., сподвижника римського імператора Августа Гая Цільнія Мецената, який увійшов в історію завдяки своєму покровительству поетам і художникам. В українському законодавстві та законодавстві деяких інших країн, що послуговуються цими термінами, меценатство визначається як «добровільна безкорислива діяльність фізичних осіб у матеріальній, фінансовій та іншій підтримці набувачів благодійної допомоги», а меценат як «багатий покровитель наук і мистецтв, особа, що безкорисливо матеріально підтримує розвиток культури, освіти, та будь-які

* Тема виконана відділом архівознавства відповідно до «Карти-замовлення УНДІАСД на розроблення наукових тем на 2009 рік» та планом науково-дослідних робіт інституту на 2009 рік. Відповідальний виконавець – старший науковий співробітник відділу архівознавства Коваль О. М.

інші аспекти гуманітарної сфери». Меценатство розглядається також як специфічна форма благодійництва. Поняття «благодійництво» більш широке за значенням і означає безкорисливу підтримку юридичними і фізичними особами набувачів благодійної допомоги, з акцентом, проте, на забезпечення основних прав і потреб соціально незахищених груп громадян. Іншими словами, благодійна діяльність є діяльністю соціальної спрямованості і несе пряму вигоду державі, зменшуючи соціальну напругу в суспільстві через його консолідацію і частковий перерозподіл сукупних доходів на користь малозабезпечених. У свою чергу, жертводавці надають підтримку адресно, а не через держбюджет, допомагаючи саме там, де на їх думку цієї допомоги потребують найбільше.

На відміну від благодійництва, меценатська діяльність зазвичай пов'язана з мистецтвом, культурою, просвітницькою діяльністю і є більш індивідуалізованою. Меценатом називають людину, яка надає матеріальну підтримку або повністю фінансує проведення якогось культурного проекту, мистецької акції, реставрації певного історико-культурного пам'ятника – відповідно до особистих вподобань або переконань. Проте, звичайно, чіткого розмежування між цими двома формами безкорисливої матеріальної підтримки немає: громадяни та небюджетні організації, що здійснюють переважно благодійну діяльність, можуть брати участь також у культурних проектах, а особи, позиціоновані як меценати, займатися благодійництвом.

Історичні традиції меценатства в Україні.

Слід зауважити, що в українському суспільстві існують давні і багаті традиції меценатства. Усім відома меценатська діяльність у галузі просвітництва князя В.-К. Острозького, який за власний кошт заснував і підтримував Слов'яно-греко-латинську академію та друкарню в Острозі. Галшка Гулевичівна «з любові й прив'язаності до українського народу»

подарувала власну садибу на Подолі, щоб збудувати там приміщення для братської школи та шпиталь для бідних людей; пізніше школа переросла в Колегіум, а далі – у Києво-Могилянську Академію. Власним коштом підтримував школи Петро Могила. Не увійшли у історію сотні членів братств – суспільних православних організацій міського населення. До них входили вчителі, письменники, вчені, митці, купці. Братства відкривали шпиталі, друкарні, школи, будували церкви; особиста участь братчиків визначалася їх можливостями: заможні давали гроші, землю чи приміщення для шкіл та шпиталів, майнові чи грошові фондуші для їх утримання, бідніші – безоплатно виконували необхідні роботи. Меценатською і благодійною діяльністю займався гетьман І. Мазепа.

Глухівський період в історії гетьманської держави на Лівобережжі (1708-1782 рр.) характеризується найвищим розквітом діяльності нової української еліти, до якої належала передусім генеральна, полкова і сотенна старшина. Складовою багатогранної діяльності української еліти було і те, що нині сприймається як меценатство, але правильніше було б трактувати як певну політику в сфері культури. Суть цієї діяльності полягала не у благодійництві як такому. То був, швидше, громадянський обов'язок, неодмінний атрибут належності до еліти, свідомо державницька позиція, спрямована на створення певного культурного середовища. Культурницька діяльність мала кілька головних напрямків, одним з найважливіших була діяльність у сфері архітектури - будівництво монастирів, соборів, парафіяльних церков, високих шкіл та інших громадських установ.

У другій половині XIX – на початку XX століть відбувся новий етап розквіту меценатства і благодійництва у підросійській Україні. Державний апарат імперії фінансово був неспроможний задовольнити соціальні потреби суспільства, тому уряд всіляко підтримував і заохочував приватні пожертви. Для України меценатство мало особливу вагу, адже в часи бездержавності українська культура й освіта змогли розвиватися лише завдяки меценатській підтримці.

Велике значення для української культури мала меценатська діяльність цукрозаводчиків Терещенків, Симиренків, Яхненків, Бродських. Ці родини володіли й великими земельними угіддями. Микола Артемович Терещенко перший почав збирати твори видатних майстрів живопису. Колекціонерами українського, російського, зарубіжного мистецтва стали і його сини Іван та Олександр, донька Варвара й зять Богдан Ханенко, брат Федір. Члени родини збирали твори українського образотворчого мистецтва, зокрема картин Тараса Шевченка, підтримували українських художників. Так, Іван Миколайович Терещенко майже 25 років утримував рисувальну школу М. І. Мурашка, а після її закриття призначив художнику пожиттєву пенсію, фінансував видання його спогадів. Наступним кроком меценатів стало створення власних картинних галерей. Музей мистецтв Богдана та Варвари Ханенків – подарунок подружжя Києву. Сучасний музей російського мистецтва починався з приватної колекції Федора Терещенка, експозиція якої була відкритою для відвідувачів ще за життя колекціонера. Археологічна колекція Богдана Ханенка лягла в основу Київського художньо-промислового та наукового музею. Педагогічний музей (де свого часу засідала Центральна Рада, нині це Будинок учителя) спорудив та облаштував купець Семен Могилевцев. У Києві була добре відома благодійна та опікунська діяльність меценатів Івана Фундукля, Григорія Галагана, родин Терещенків, Бродських.

Традиційною сферою внесення меценатських коштів було будівництво храмів. Жоден храм у Києві, окрім придворної Андріївської церкви, не спорудили тоді на державний кошт: гроші збирала релігійна громада. Були і так звані ктитори – люди, які засновували і утримували храми.

Популярності меценатства в XIX ст. сприяла і державна підтримка. За особливі заслуги в благодійності меценату надавали звання почесного городянина чи навіть потомственне дворянство (А. Я. Терещенко), певні привілеї: звільнення від деяких видів податків, рекрутчини. Б. І. Ханенко, який фінансував створення «Київського художньо-промислового музею імені

імператора Миколи Олександровича», за свою меценатську діяльність був удостоєний височайшої аудієнції, а М. А. Терещенко був нагороджений орденами Володимира, Анни, Станіслава, Білого Орла.

Правова база розвитку меценатства на пострадянському просторі

У СРСР, позаяк приватну власність було скасовано і державна політика була спрямована на максимальне урівнювання доходів громадян, меценатства не існувало, а в історичних дослідженнях це явище оцінювалося неоднозначно. Очевидно, що такий розрив традиції великою мірою спричинив до нинішньої ситуації, коли практично на усьому пострадянському просторі відсутнє належне правове забезпечення діяльності меценатів.

Важливість залучення приватних коштів у сферу культури була визнана новоутвореними державами пострадянського простору вже у перші роки будівництва демократичного суспільства з ринковою економікою. На десятому пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав-учасників СНД (Постанова №10 від 6 грудня 1997 р.) було прийнято Модельний закон про меценатство і благодійну діяльність. Законом визначено поняття: «меценатство» – як безкорисливу допомогу громадян у сфері мистецтва, науки, культури, освіти і просвітництва (іншими словами – в гуманітарній сфері) шляхом надавання фізичним чи юридичним особам майна чи грошей і «благодійна діяльність» – саме як діяльність фізичних чи юридичних осіб по передаванню іншим громадянам або юридичним особам майна чи грошей (безоплатно або на пільгових умовах), безоплатне виконання робіт, надання послуг, тощо. Тобто, меценатство визначається як суспільне явище, факт, а благодійна діяльність – дія, процес (ст.1). Більш чітко розмежовуються ці поняття через означення мети (ст.2): метою меценатства є «надання допомоги в сфері мистецтва, культури, освіти і

просвітництва для збереження, створення і поширення культурних цінностей в суспільстві, сприяння розвитку творчих і духовних основ особистості», а метою благодійної діяльності є соціальна підтримка і захист громадян, подолання наслідків стихійних лих, екологічних та промислових катастроф, соціальних конфліктів, сприяння діяльності в галузі освіти, науки і культури, в сфері профілактики і охорони здоров'я, охорони природного і культурного середовища, тощо. Закон гарантує право громадян країни та іноземних громадян на здійснення меценатської і благодійної діяльності. Показово, що на відміну від учасників благодійної діяльності, яким рекомендується надавати державну підтримку у вигляді пільг по оплаті податків, митних та інших зборів (ст. 18, п. 4), для меценатів передбачаються лише такі форми заохочення, як присвоєння почесних звань, надання відзнак і нагород (ст.18, п.3).

Проте на рівні національного законодавства країн СНД меценатська діяльність не одержала належного правового забезпечення. Лише половина держав СНД на сьогодні мають закони, що регулюють питання небюджетної підтримки сфери культури (Киргизія, Молдова, Росія, Таджикистан, Узбекистан, Україна). Здебільшого, вони стосуються благодійної діяльності і власне меценатству приділяють мінімум уваги, або взагалі обмежуються лише благодійництвом. Так, в Україні Закон «Про благодійництво і благодійні організації» встановлює дуже невеликі податкові та інші пільги. Крім того, за цим законом не отримують реальних стимулів ті фізичні та юридичні особи, які здійснюють благодійництво, але самі не є благодійними організаціями – тобто приватні спонсори та меценати. Пільги для благодійників – фізичних осіб передбачені статтею 5 Декрету Кабінету Міністрів України «Про прибутковий податок з громадян», за яким не оподатковуються суми, що перераховуються за заявами громадян у відділення благодійних та екологічних фондів, а також підприємствам, установам, організаціям, закладам культури, освіти, науки, охорони здоров'я і соціального забезпечення, які фінансуються з бюджету, в межах дванадцяти

мінімальних заробітних плат на рік. В РФ, де закон «Про благодійну діяльність і благодійні організації» було прийнято ще у 1995 р., поняття «меценатство» у законодавстві відсутнє взагалі.

Закон Киргизької Республіки «Про меценатство та благодійну діяльність», попри винесення в заголовок, не дає чіткого визначення меценатства і його правового статусу. Закон декларує право громадян і юридичних осіб вільно здійснювати меценатську та благодійну діяльність безпосередньо або через благодійні організації, індивідуально або об'єднавшись у меценатські організації (ст.2). Нижче, у ст. 11 говориться, що «право на податкові та інші пільги, встановлені законодавством, благодійна організація отримує з моменту її державної реєстрації», а отже фізичні та юридичні особи, які здійснюють благодійну діяльність індивідуально, не можуть претендувати на жодні пільги. Для меценатів пропонуються лише нематеріальні заохочення – надання почесних звань, нагородження почесними відзнаками. Окрім того, для забезпечення державного сприяння благодійництву і меценатству податкові та митні пільги для жертводавців і одержувачів матеріальної допомоги можуть вводитися лише через зміни у податковому та митному кодексах, що є додатковою перешкодою.

Для удосконалення правових механізмів державного регулювання благодійності та меценатства було визнано за доцільне прийняття окремого законопроекту, що регулює правовідносини у сфері меценатської діяльності. Насьогодні як в Росії, так і в Україні триває процес розроблення закону про меценатство і меценатську діяльність. У Білорусі і в Казахстані дискутується доцільність прийняття закону про благодійництво. Через відсутність податкових пільг на благодійну діяльність, а особливо на приватні, меценатські пожертви, існуючі випадки безкорисливої матеріальної підтримки розголосу не набувають, в тому числі і через небажання жертводавців привертати увагу фіскальних органів.

В контексті розгляду проблеми правового забезпечення діяльності меценатів на пострадянському просторі цікавим видається такий факт.

2004 року у США було засновано міжнародну благодійну організацію «Друзі грузинських архівів», яка ставить перед собою такі завдання: фінансування науково-дослідних і освітніх програм; розвиток волонтерського руху на допомогу архівам; популяризацію архівів Грузії та історичних архівів взагалі; підтримку підготовки фахівців-архівістів через надання стипендій. Кошти організації формуються з членських внесків (за п'ятьма рівнями, від 20 до 1000 американських доларів), цільових пожертв на підтримку конкретних проектів, продажу книг. Як неприбуткова організація, «Друзі грузинських архівів» звільнені від сплати податків. Показово, що організація, яка опікується архівами Грузії, розташована не поряд з об'єктом своєї діяльності, а в країні із сприятливим законодавством. Попри те, вважаємо, що досвід діяльності благодійної організації «Друзі грузинських архівів» заслуговує окремого вивчення і цілком може бути використаний на теренах України.

Іншим цікавим прикладом залучення меценатських коштів у сферу культури є проект Російського музею «Міжнародне товариство «Друзі Російського музею», засноване 19 березня 1997 р. Кошти залучаються у вигляді оплати членських абонементів при щорічному поновленні членства, вітаються також інші види підтримки: пільги на обслуговування, технічні послуги, поставки обладнання і матеріалів, ремонтно-будівельні роботи, інформаційна підтримка, тощо. Товариство пропонує різні види індивідуального і корпоративного членства, в залежності від суми членського внеску (індивідуальні – від €100 до €2000, корпоративні – від €2000 до €100 000). Відповідно до вартості абонементу член товариства одержує ряд привілеїв і заохочень у вигляді безкоштовного відвідування музею та право на пільгову або безкоштовну екскурсію (для корпоративних членів), знижок на придбання каталогів виставок та видань музею, запрошення на відкриття виставок та інші заходи музею, в тому числі такі, які організуються лише для членів Товариства. Імена членів Товариства публікуються на сайті та у щорічному Звіті Державного Російського Музею, а власники «Золотої» карточки індивідуального членства та корпоративні члени Товариства

одержують право один раз на рік використати один із залів музею без арендної плати для проведення сімейного свята чи прийняття. Про меценатську підтримку та внесок у розвиток російської культури власників членських абонементів «Меценат» (€10 000), «Благодійник» (€15 000), «Філантроп» (€50 000), «Покровитель» (€100 000) музей розсилає прес-релізи у ЗМІ, їх запрошуюють до участі у проектах музею, дають право розміщення логотипу компанії на рекламних виданнях музею, тощо. Таким чином музей не лише залучає кошти для забезпечення своєї основної діяльності, але й формує в суспільстві розуміння престижності підтримки культури, створює свого роду «моду» на меценатську діяльність.

З огляду на недостатність законодавчого стимулювання меценатства, поширення меценатської та благодійної діяльності в Україні явно не відповідає потребам і можливостям суспільства. 1995 р. у Києві було зареєстровано Лігу українських меценатів, яка об'єднала бізнесменів з України, США і Канади у своєрідний добродійницький клуб, метою якого стали підтримка розвитку освіти, науки, культури, зокрема, фінансування важливих наукових досліджень, освітніх проектів та сприяння задоволенню потреб навчальних закладів, бібліотек у підручниках та іншій літературі. На сьогодні існує кілька благодійних фондів, які серед напрямків своєї діяльності бачать також підтримку культури. Так, благодійний фонд О. Фельдмана визначає у своїй роботі три напрями: «Захист дитинства», «Допоможи ближньому» та «Збережемо науку і культуру». В руслі останнього здійснюються, зокрема, проекти «Спадщина» і «Старожитності Слобожанщини», спрямовані на збереження історичних пам'яток. Напрямами діяльності благодійного фонду «Розвиток України» є сучасна освіта, здоров'я нації, культурне надбання. Міжнародний фонд «Україна-3000» у проектах, здійснюваних за напрямком «Вчора» підтримує охорону і збереження об'єктів історико-культурної спадщини, проведення історичних досліджень, впровадження нових форм роботи з історико-культурним

надбанням, його популяризацію – це завдання, які великою мірою збігаються із завданнями архівів.

Недостатність законодавчого забезпечення державної підтримки меценатства намагається компенсувати виконавча влада шляхом прямих розпоряджень та урядових програм. З метою підняття престижу благодійництва було видано Розпорядження Президента України від 12 лютого 2000 р. «Про сприяння благодійній діяльності в Україні», яким передбачалося проведення загальнодержавного огляду меценатства і спонсорства. Указом Президента України «Про невідкладні заходи щодо відродження Софії Київської як загальнонаціонального духовного центру» від 30 грудня 2005 р. було підтримано пропозицію громадськості щодо утворення Ради меценатів Національного заповідника «Софія Київська». Лише завдяки меценатам у 2006 р. здійснено реставрацію архітектурного ансамблю Софіївського собору, включеного до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. На меценатські кошти відреставровано також Андріївську і Кирилівську церкви заповідника. Сприяння законодавчому врегулюванню підтримки меценатства було задекларовано у Програмі діяльності КМ України «Послідовність. Ефективність. Відповідальність», схваленій Верховною Радою IV скликання. Розроблення проекту Закону України «Про меценатство» розпочалося відповідно до плану заходів з виконання Програми діяльності КМ України «Назустріч людям», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2005 р. № 324 «Про заходи щодо виконання у 2005 році програми діяльності Кабінету Міністрів України «Назустріч людям».

Загалом, аналітики (зокрема, Солодовник В.В. та Гриценко О.А., Український центр культурних досліджень) відзначають, що в Україні, як і в більшості пострадянських країн по відношенню до культури зберігається традиційна радянська правосвідомість, зорієнтована на бюджетне утримання сфери культури і мистецтв, на зосередженні відповідальності за розвиток культури в руках держави. Іншою стороною такого відношення є недовіра до

небюджетних джерел фінансування культури, підозріливе ставлення до громадян та юридичних осіб, готових здійснювати меценатську і благодійницьку діяльність (іноді, втім, не безпідставне). Зберігається також явище, яке можна назвати «державницьким ухилом» у нормотворчості: значно енергійніше розробляються й швидше приймаються нормативно-правові акти, які регулюють «бюджетну» частину культурної сфери, натомість гальмується формування законодавчої бази для правового забезпечення участі громадян та бізнесових кіл у соціальній та культурно-мистецькій діяльності. Так, закони про благодійництво та про творчі спілки багаторазово перероблялися й дуже повільно проходили через ВР, закон про меценатство розробляється з 2005 р. Відсутні закони, які б регулювали цілісні комплекси правово-господарчих відносин, що реально складаються в сфері культури (наприклад, особливий податковий режим чи протекційний захист вітчизняного ринку, особливі умови приватизації закладів культури тощо), а законодавчі норми, що розробляються й приймаються, здебільшого регулюють лише окремі види установ, окремі «фрагменти» культурної сфери: діяльність бібліотек, музеїв, кіноустанов тощо.

Меценатська діяльність у країнах далекого зарубіжжя

Діяльність меценатів має значення не лише для одержувачів допомоги, але й загалом для держави. Адже жертводавці, фактично, власним коштом допомагають вирішити завдання державної ваги, такі як збереження і розвиток вітчизняної культури і мистецтва, науки і освіти, формування духовної аури нації.

У багатьох зарубіжних країнах меценатська та благодійницька діяльність має не лише моральну, а й матеріальну підтримку держави, яка звільняє громадян, що спрямовують власні кошти на благодійну чи меценатську діяльність, від частини податкового тиску. Наприклад, в

Німеччині у благодійництві зацікавлені не лише крупні бізнесмени, але й прості німці. Зокрема, податкові пільги одержують сім'ї, які беруть участь у гуманітарних проектах, приймаючи у себе українських дітей із чорнобильської зони, студентів і школярів за програмами культурного обміну, тощо. Загалом у цій країні діє ціла система заохочень для тих, хто займається благодійністю.

У Великобританії при пожертві у грошовій формі платникові податків повертають з бюджету різницю між базовою і максимальною ставкою податку на прибуток, нарахованою на суму пожертви; при пожертвах не в грошовій формі оподатковуваний прибуток зменшується на суму ринкової вартості пожертви. У цій країні також відсутні обмеження на розмір благодійної пільги – компанії можуть до 100% прибутку спрямовувати на добродійність, не сплачуючи з цієї суми податку на прибуток. У США розмір благодійницької пільги – до 10% прибутку компанії. При пожертвах у грошовій формі можна одержати податкові вирахування у межах 50% річного прибутку, при пожертвах не в грошовій формі – 20-30%.

В Іспанії меценатська діяльність у галузі культури регулюється Законом про історичну спадщину Іспанії, прийнятим 1985 р. (зміни вносилися у 1991 та 1994 роках). Згідно з цим законом платники податків мають право на податкові вирахування від 15 до 30 відсотків від суми, яку вони вклали у збереження і розвиток культурної спадщини: повернення пам'яток культурної спадщини Іспанії з-за кордону, зберігання, реставрацію, забезпечення використання, експонування культурних пам'яток державного та регіонального значення, а також тих історико-культурних об'єктів, що віднесені до Світової культурної спадщини. У цьому Законі вперше було визначено як складову національної історичної спадщини документальну і бібліографічну спадщину – архівні комплекси та раритетні видання, - на яку поширюються всі положення Закону, в тому числі і щодо залучення недержавних коштів. Податкові пільги для меценатів підтверджені Податковим кодексом 2002 р.

На сторінках порталу Міністерства культури Іспанії за провінціями виставлено переліки культурних цінностей, що мають пріоритетне значення для надання меценатської підтримки. Переважну їх більшість складають архітектурні об'єкти. Так, по провінції Арагон до переліку внесено лише архітектурні, переважно культові об'єкти. Першу групу пам'яток складають унікальні цінності, включені до світової спадщини: 12 споруд і 5 печер та гротів; другу групу пам'яток складають 10 церковних споруд, занесених до Національного плану соборів; третя група – палац і церкви в м. Педрола, Сарагоса. В Каталонії до списку об'єктів пріоритетного залучення коштів крім архітектурних споруд церковного і світського характеру – археологічний шар Таррако, кілька печер так званої Середземноморської арки Іберійського півострова, мури Таррако. По Андалузії крім палацових комплексів, церковних споруд, печер, археологічної зони Мадіни Асахара, до переліку внесено також Архів Індій в Севільї.

Говорячи про залучення меценатських коштів у архівну сферу необхідно враховувати ще один важливий момент. У більшості країн кошти приватних осіб для фінансування державних проектів і установ не залучаються, що пов'язано, вірогідно, з їх правовим статусом. Наприклад, Закон про меценатство міста Ріо-де-Жанейро (2005 р.), прямо вказує на те, що меценатські кошти можуть надаватися на підтримку культурних і мистецьких проектів, які не мають державного фінансування. Муніципалітет формує перелік культурних об'єктів, небюджетних організацій, які здійснюють мистецьку діяльність, окремих проектів і заходів, що потребують фінансової підтримки. Фізичні і юридичні особи, які беруть участь у фінансуванні занесених до переліку проектів, одержують право на повернення певної частини податків, відповідно до внесеної суми.

Зазвичай основна частина архівного фонду кожної країни розглядається як галузь державного управління чи, принаймі, як сфера державних інтересів і перебуває на бюджетному фінансуванні. Приватні архіви та архіви установ, зараховані до національного архівного фонду,

перебувають під наглядом держави і можуть одержувати державну підтримку (зокрема, у вигляді податкової компенсації затрат на їх утримання).

Поряд з цим існує також практика створення недержавних архівних установ, які фінансуються з різних джерел, в тому числі і з пожертв приватних осіб. Наприклад, Архів Національної безпеки, що знаходиться в Університеті Джорджа Вашингтона в Вашингтоні, округ Колумбія і є найбільшим у світі неурядовим сховищем розсекречених документів. Архів, заснований у 1985 р. групою журналістів і вчених, збирає і публікує документи, що були розсекречені відповідно до положень Закону про свободу інформації і не підлягають державному зберіганню. На початок XXI ст. тут було зібрано понад два мільйони аркушів документів у складі більш ніж 200 архівних груп. Як установа, пов'язана з політикою, архів не одержує урядової фінансової підтримки, його бюджет (бл. US \$ 1.8 млн. на рік) формується за рахунок доходів від публікацій та пожертв. Архів також звільнений від податків, як громадська благодійна (неприбуткова) організація.

У США небюджетні кошти традиційно залучаються також для публікації історичних документів. Так, Національна комісія історичних публікацій, заснована 1934 р. як окремий орган при керівникові Національного архіву – Архівістів США, маючи своїм завданням методичне забезпечення, координацію і сприяння археографічній і публікаторській діяльності, до 1960-х рр. не мала коштів для фінансування проектів. Лише залучення приватного капіталу до реалізації Національної програми публікації історичних документів дозволило істотно прискорити її виконання. В наступні роки у фінансуванні проектів взяли участь фонди Форда, Меллона, Рокфеллера, Ахмансона та інші неурядові організації США.

Висновки

Для виявлення інформації про підтримку меценатами архівної справи було проведено пошук в мережі інтернет засобами пошукової системи Google, а також перегляд офіційних сайтів архівних служб зарубіжних країн.

Пошук в Google проводився за ключовим словами: меценатство, меценатська підтримка (укр.), меценатство (рос.), mecenaszgo (ісп.), charity, patron (de art), philanthropy (англ.). Пошук ускладнювався багатозначністю слів, які у англійській мові можуть бути використані для позначення добровільної і безкорисливої підтримки фізичними та юридичними особами заходів і проектів у сфері культури.

Проведений інформаційний пошук дає підстави для формулювання низки тверджень, на яких ґрунтується огляд.

1. Участь меценатів у сфері культури переважно обмежується мистецькими та видавничими проектами, а також адресною підтримкою творчих осіб та організацій.

2. Кошти меценатів і жертводавців залучаються здебільшого у небюджетну сферу (що відображено у законодавстві про меценатство і благодійництво), тому така підтримка є можливою для архівів, які перебувають у приватній та корпоративній власності або ж архівів, визнаних об'єктом історико-культурної спадщини.

3. Визначальним фактором для залучення меценатських коштів є державна підтримка меценатської та благодійної діяльності, зокрема у вигляді податкових і митних пільг, а також заохочень морального характеру.

4. У країнах із нерозробленим законодавством щодо меценатства та благодійництва випадки благодійної фінансової підтримки у культурній сфері нечисленні і (або) не афішуються.

5. На сьогодні архівні установи можуть залучати кошти приватних жертводавців у вигляді добровільних пожертв. Відповідно до ст. 5 Декрету

КМ України «Про прибутковий податок з громадян», не оподатковуються суми, що перераховуються за заявами громадян установам, організаціям, закладам культури, освіти, науки, які фінансуються з бюджету, в межах дванадцяти мінімальних заробітних плат на рік.

Для залучення таких коштів слід розробити програму ініціативного інформування потенційних меценатів у формі офіційних звернень та у вигляді запрошення до співпраці, які можуть бути розміщені у виданнях та на інтернет-сайтах організацій та установ-партнерів, користувачів архівними документами (наприклад, науково-дослідних інститутів гуманітарного профілю, дослідницьких центрів з проблем політології, установ та організацій, які передають свої документи на державне зберігання тощо). Для забезпечення більш предметного діалогу варто оприлюднити інформацію про потреби архіву, щоб жертводавець міг передати кошти адресно, або ж надати допомогу у іншій формі (наприклад, обладнання, послуги). Звіти про надходження і використання добровільних пожертв мають бути доступними громадськості – це підвищить довіру до установи і сприятиме новим надходженням.

Використані ресурси

<http://www.base.spininform.ru/index.fwx> [База даних «Законодавство країн СНД»]

<http://bankzakonov.com> [сайт законодавства і права Білорусі, України та РФ]

http://www.base.spininform.ru/show_doc.fwx?Regnom=25997 [Модельний закон СНД «Про меценатство і спонсорство»]

<http://www.mcu.es/patrimonio/CE/Mecenazgo/IRPF.html> [Міністерство культури Іспанії. Податкові пільги на меценатську підтримку культурних цінностей]

<http://www.mcu.es/patrimonio/CE/Mecenazgo/Andalucia.html> [Міністерство культури Іспанії. Перелік культурних об'єктів провінції Андалузія, пріоритетних для надання меценатської підтримки] (див. аналог. переліки по інших провінціях)

www.buenosaires.gov.ar/areas/cultura/mecenazgo/?menu_id=22083 [Закон про меценатство м. Буенос-Айрес]

www.culturalstudies.in.ua [Сайт Українського центру культурних досліджень Міністерства культури і туризму України]

<http://www.rusmuseum.ru/museum/friends/> [Міжнародне товариство «Друзья Русского музея»]

<http://foga.pbwiki.com/> [сайт благодійної організації «Друзі грузинських архівів»]

www.feldmanfund.org [благодійний фонд О. Фельдмана]

www.archivists.org.ua/archives-manuscripts-vol-29-no-2-nov-2001 [Архів національної безпеки при університеті Дж. Вашингтона]

www.ukraine3000.org.ua [благодійний фонд «Україна-3000»]

Кабочкина Т. С., Акулиничева С. Д. Координация архивной деятельности в США в послевоенный период // Отечественные архивы. – 1994. – №1. – С.100–109.

Ковалинський В. Меценати Києва. - К., 1998. - 528 с.

Курінна Т. М. Правові механізми державного регулювання розвитку меценатства [електронний ресурс] // <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2007-1/txts/07ktmrbm.htm>

Слабошпицький М.Ф. Українські меценати: нариси з історії української культури. – К., 2001. – 235 с.

Синицина О.Н. Нормативно-правовое регулирование меценатства как одного из инструментов менеджмента в сфере культуры [електронний ресурс] // http://vestnik.ifmo.ru/ntv/27/ntv_27.3.13.pdf

Хобта Л. Ю. Суспільна значущість меценатства, благодійності та спонсорства: світовий контекст // Український історичний журнал. – 2006. – С. 154–158.